

Nacionālā bagātība – mežs

No vilka bēgsi, uz lāci kritīsi jeb ar meža dzīvniekiem jāmācās sadzīvot

Tikpat mainīga kā visa apkārtējā pasaule ir Latvijas daba, kurā dzīvojam. Reizēm ar to sadzīvot ir viegli, citkārt ne tik vienkārši. Savvaļas dzīvnieks nepakļausies cilvēka gribai bez ierunām. No lielajiem plēsējiem sabiedrībā visvairāk uzmanības piesaista vilki un lāči, tāpēc tieši par tiem runājam ar Valsts mežzinātnes institūta *Silava* pētniecēm, kuras strādā meža faunas un medniecības virzienā, – Dr. biol. **Agritu ŽUNNU** un Dr. biol. **Gunu BAGRADI**.

Vilkiem un lāčiem Eiropā ir aizsargājama dzīvnieka statuss. Tas valstij uzliek pienākumu zināt, cik liela un vesela ir sugas populācija tās teritorijā, un reizi sešos gados par to atskaitīties. Abu sugu populācija pie mums nav apdraudēta, bet ir svarīgi to pētīt, lai tas nemainītos, turklāt būtu dati, uz kuru pamata varētu lemt, kā šīs populācijas labāk apsaimniekot. Tas interesē gan VAS Latvijas valsts meži, gan lēmumu pieņēmējus, dažādas institūcijas un iedzīvotājus – medniekus, zemniekus, mežā gājējus u.c.

A. Žunna atgādina, ka izpētei nepieciešams finansējums. Tālab institūts biežāk pievēršas tām sugām, kuru pētījumiem ir praktisks *pienesums*, – dati palīdz noteikt medību limitus, sniedz atbildes uz sabiedrību interesējošiem jautājumiem utt. Piemēram, šobrīd netiek pētīti tādi plēsēji kā lapsas un jenotsuņi. Latvijas lielo plēsēju sarakstā vēl ir lūši. Kad tos bija atļauts medīt, tika veikts sugas monitorings, izmantojot nometīto dzīvnieku datus, bet pēc medību pārtraukšanas izmantotas citas pētniecības metodes. Sākts jauns pētījums, kas pievērsīsies pirms gadiem desmit Latvijā ienākušajiem un dažviet sastopamajiem zeltainajiem šakāļiem.

Gan par lāčiem, gan vilkiem var teikt – jābaidās no tiem nav, bet zināma piesardzība par sliktu nenāks. – *No vilka nav jābaidās, bet ar viņu jāreķinās*, – teic A. Žunna. Zinātniece pauž pārliecību, ka

gan vilkiem, gan lāčiem arī ir tiesības šeit būt. Mums jācenšas ar tiem sadzīvot, meklējot kompromisus, – mācot viņiem noteikumus, kuru ievērošanu vēlamies, reizēm arī piekāpjoties.

Pašlaik *Silavā* ir trīs aktuāli ar vilkiem saistīti pētījumi. Vairāk nekā 20 gadus notiek vilku populācijas monitorings, ko veic, pētot nometītos dzīvniekus. Zobu paraugi sniedz datus par dzīvnieku vecumu, kuņģa satura paraugs parāda, cik un ko vilki ēd. Apskatot dzemdes, var uzzināt, cik kucēnu mātīte nēsājusi. Muskuļu paraugi noder ģenētiskajām analīzēm, kas parāda populācijas radniecības struktūru. Patlaban šo pētījumu atbalsta Medību saimniecības attīstības fonds.

– *Šobrīd uzsākts Eiropas Savienības līdzfinansēts pēcdoktorantūras pētījums ERAF projektā, kurā paredzēts novērtēt vilku sociālo struktūru, to, cik stipras ir mūsu vilku radniecības saites ar Lietuvas un Igaunijas ciltsbrāļiem*, – stāsta zinātniece. – *Vairāk pievērsīsimies arī postījumiem lauksaimniecībai, meklējot iemeslus, kādos apstākļos tie notiek, un risinājumus to mazināšanai*. Tiks meklēta arī atbilde uz iepriekš maz pētītu jautājumu par to, kā vilki, medījot pārnadžus, ietekmē mežaudzes, kas ir pārnadžu barība. Trešais ir Eiropas Savienības (ES) atbalstīts starptautisks projekts, kura saīsinātais nosaukums ir *CoCo (Co-creating Coexistence)*. Tajā uzmanība tiek veltīta gan vilkiem, gan lāčiem, lai zinātnieki mēģinātu atrast risinājumus, kā uzlabot dzīvnieku un zemnieku līdzāspastāvēšanu.

Vilku populācija Latvijā ir stabila ar tendenci pieaugt, izplatība – visā teritorijā. Krustojšanās ar tuvu radniecīgiem dzīvniekiem vai suņiem nav izplatīta. – *Nav iemesla teikt, ka vilkiem šobrīd trūktu dabīgās barības, bet jāskatās, kas notiks pēc pāris gadiem*. Mums joprojām ir pamaz mežacūku. Arī stirnu skaita samazinājums ir iemesls pievērst uzmanību šim jautājumam, – pauž sarunbiedre.

Zinātniekus interesē vilku radniecības struktūra, jo medību ietekmē tiek izjauktas to ģimenes. Reizēm izmaiņas radniecības saitēs ir straujākas nekā gribētos. Stabils

ģimenes, kas ilgstoši dzīvo vienuviet, atbilsta katrai konkrētajai teritorijai atbilstošas iemaņas un tradīcijas. Ja bars izkļūst, atnāk jauni dzīvnieki, tiem no jauna jāiepazīst teritorija. *Imigrants* var uzreiz nezīnāt, kur vieglāk atrast medījumu, tālab dosies pēc kāda vienkāršāk iegūstama mājlopa.

Tāpat jāseko līdzi populācijas vidējam vecumam, jo mums tā ir salīdzinoši jauna – vidējais dzīvnieku vecums ir četri līdz pieci gadi. – *Tas ir raksturīgi populācijām, kur īpatņus medī, bet jāatceras, – jo jaunāks ir vilks, jo mazāk uzkrājis pieredzi, ko var nodot mazuļiem*. Ir lielākas iespējas, ka dzīvnieks uzvedīsies tā, kā mums nepatīk, – paskaidro A. Žunna. – *Veselīgs vilks mums ir vajadzīgs, jo tas dzīvo mežā un nenāk uz cilvēku mājām meklēt barību vai partneri*, – paskaidro sarunbiedre. Krustojšanās ar suņiem nav vēlama, jo rezultātā var rasties dzīvnieks, kuram nav bijāšanas pret cilvēku.

Latvijā šajā gadsimtā nav bijis vilku apdraudējuma cilvēkiem, šāda situācija nav izplatīta. Agresīvas, plēsīgas uzvedības iemesls pārsvarā var būt trakumsērga, no kuras Latvija ir brīva. Vakariņu dēļ vilks cilvēkam var uzbrukt ļoti retos gadījumos – ja tam trūkst barības vai grūti medīt. Vilks var aizstāvēties, ja sajūtīsies apdraudēts vai tiks pārsleigts pie medījuma. Cilvēks var izraisīt vilka interesi, pievilinot ar barību, piemēram, neatbilstoši utilizējot atkritumus (t. sk. mirušus mājlopus) vai tuvu mājām piebarojot pārnadžus. Jauns, nepieredzējis dzīvnieks varētu pietuvoties cilvēkam ziņkārības dēļ, vilks var sekot sunim, kurš meklē glābiņu pie saimnieka.

Apstākļos, kādi ir pie mums, vilks konfliktu nevēlas. Ja vien cilvēks nerīkosies neapdomīgi, no tā nebūs grūti izvairīties. Retajās reizēs, kad vilku manīsim mežā, laukā, māju tuvumā, lielākā iespēja būs, ka dzīvnieks vienkārši dodas savās darīšanās. – *Ja vilks izrāda interesi par cilvēku, tad, negriežot tam muguru, lēnām atkāpies un ejiet prom, nevajag skriešus bēgt* – stāsta A. Žunna. Ja vilks neatkāpjas, jātrokšņo, jāmet ar to, kas pie rokas, jādzēn prom.

Varētu jautāt, kāpēc mums vispār ir vajadzīgi lielie plēsēji. Varbūt bez tiem Latvijā dzīvot būtu drošāk un vienkāršāk?

Valsts mežzinātnes institūta *Silava* pētniece, Dr. biol. Agrita Žunna teic: – *Ikvienam pašam sev jāatbild uz jautājumu, cik viņam vajag dabu, cik ļoti pats ir gatavs sadzīvot ar patiesu savvaļu. Cilvēkam gribas visu kontrolēt un reizēm domāt, ka viņš ir piramīdas augšgalā un var visu pakārtot sev. Tas var beigties ar nonākšanu ļoti nabadzīgā vidē. Jo lielāka būs bioloģiskā daudzveidība, jo lielāka iespēja, ka paši dzīvosim kvalitatīvu, pilnvērtīgu dzīvi. Dabā visi organismi ir ļoti saistīti, un, iespējams, mēs to visu vēl pilnībā neizprotam. Mums vajag vilkus, kuri mijiedarbojas ar pārnadžiem. Tie savukārt mijiedarbojas ar veģetāciju, tālāk ķēdē ir mijiedarbība ar augsni un baktērijām, ūdeni un gaisu.*

Visvairāk no vilka nedarbiem cieš lauksaimnieki. Mūsupusē šogad ir zināms par divām saplēstām aitām Limbažu un vienu teļu Lēdurgas pagastā. Tīri no statistikas viedokļa vilku iznīcināto mājlopu procents gan Latvijā, gan ES ir ļoti mazs. – *Tomēr tas nenozīmē, ka tā nav liela sāpe individuālam aitkopim*, – izprot A. Žunna. Vidējā statistikā var būt iekļauti nelielas saimniecības zaudējumi, kur aiznesta puse ganāmpulka. – *Aitkopjiem pietiek dažādu problēmu, un vilka uzbrukums nereti ir pēdējā pile, kuras dēļ viņi pasaka: “Viss, pietiek!”* – spriež sarunbiedre. Intensīvāka medīšana problēmu var neatrisināt, jo iemesli, kādēļ vilki uzbrūk mājlopiem, ir daudzi. Tas notiek arī valstīs, kurās dzīvo tikai daži desmiti vilku. Pārlieku intensīvas medīšanas dēļ veidosies neveselīga populācija, kas var radīt riskus.

Risinājums ir mājlopus sargāt, būvējot atbilstošu elektrisko žogu, kā arī iegādājoties ganāmpulka sargsuni. – *Vilks pārsvarā izvēlēsies savvaļas medījumu, nevis pienācīgi pasargātu aitu*, – skaidro A. Žunna. Sargājošo žogu izbūve gan ir dārga. – *Cerams, ka nākotnē mēs nonāksim līdz valsts finansēlam atbalstam zemniekiem mājlopu aizsardzībai*, – risinājumu piedāvā zinātniece.

Skaitīšanā vērtīgs ir arī sabiedrības ieguldījums

Lāču monitoringu, lai Latvijā sekotu populācijas dinamikai, institūts *Silava* veic kopš 2015. gada. To zinātnieki sāk pavasarī, kad sniegs nokūsis un dzīvnieki mostas no ziemas miega. Pētnieki apseko 12 teritorijas. – *Staigājam pa vietām, kur atstāti un aptuveni divas nedēļas saglabājas pēdu nospiedumi*, – stāsta G. Bagrade. Savukārt rudenī labas paraugu ievākšanas vietas ir veci ābelārdārzī, ko lācis apciemo, lai kārtīgi paēstu pirms ziemas gulā. Ja paveicas, tur tiek atstāti gan pēdu nospiedumi un ekskrementi, gan skrāpējumi stumbrā un apmatojums. – *Interesanti šādās reizēs ir apjaust, cik augstu kokā var uzkāpt tāds liels dzīvnieks*, – stāsta G. Bagrade. Zinātnieki ābelēs kāpj pa trepēm.

Vēl viena metode ir matu lamatas – dzelonstieples, uz kurām lācis atstāj spalvas, kāpjot pāri vai lietojot pa apakšu, un slēpņa kameras. Tās izvietotas Teiču rezervātā un mūsupusē – Viļķenes pagastā. Tur pērn bija ļoti interesanti novērojumi. Piemēram, vienu dienu lamatās ienāca

četri jaunie lācēni, bet nākamajā to apsekoja un apošņāja tēviņš, kurš acīmredzami vēlējās izpētīt, kas ir jaunuļi, – viņa vai sveši pēcnācēji.

Vēl tiek vāktas gadījuma ziņas. Daudz datu var iegūt tur, kur lācis apciemojis dravu. Informāciju sniedz mednieki, mežziņi un iedzīvotāji. Pētnieki seko publikācijām sociālajos medijos, lietotnē *Mednis*, kur datus iesniedz mednieki, kā arī pieņem cilvēku savāktos paraugus – pēdu fotogrāfijas, ierakstus no kamerām un ekskrementu paraugus. – *Pēda ir vērtīga, ja to var izmērīt*, – atgādina G. Bagrade. Visos gadījumos der metode – nolauzt zariņu ķepas platumā un mājās izmērīt. Būtu vēlams fiksēt priekšķepas nospiedumu. Tad zinātnieki varēs noteikt, kurai vecuma grupai pieder dzīvnieks. Iedzīvotāju ieguldījums lāču izpētē ir ļoti vērtīgs, un visi, kuru sniegtās ziņas palīdz kādu lāci identificēt, tiek fiksēti kā to atklājēji.

G. Bagrade aicina būt saprotošiem gadījumos, kad atgriezeniskā saite netiek

sniegta uzreiz. Gada beigās notiek laiktīlīgā visu ievāktu datu analīze un salīdzināšana. Tikai pēc tam var ieraudzīt pilnu ainu. Zinātnieki liek kopā ģenētisko materiālu, pēdas, fotogrāfijas un video, cenšoties identificēt konkrētus lāčus un izzināt vietas, kur tie bijuši vai apmetušies. Pavasarī visi interesenti ar apkopotajiem monitoringa rezultātiem var iepazīties informatīvajā seminārā. Tāpat informācija jebkurā brīdī pieejama tiešsaistē, atliek vien ierakstīt meklētajā vārdus *lāču monitorings*.

– *Šobrīd Latvijā identificēti 99 lāči*, – teic G. Bagrade. Ģenētiska identificēšana ir noderīga arī no drošības viedokļa. Piemēram, bija reāls gadījums, kad bitenieki ziņoja, ka tiek nopostīta viena drava pēc otras. Cilvēkiem varēja rasties sajūta, ka teritorijā ienākusi lāču armija. – *Ievācot paraugus, atklājās, ka tas ir viens lācis*, – stāsta sarunbiedre.

Runājot par drošību, G. Bagrade spriež: – *Manuprāt, nav jābaidās no tā, ka lāču*

skaits pieaug, ir jāmaina attieksme. Jāapzinās, ka savvaļas dzīvnieks nezina privātīpašuma robežas. Lai tās netiktu pārkāptas, jāaizsargā dravas, jāuzmanās, lai dzīvnieku nepievilinātu ar māju tuvumā atstātiem āboliem. Labāk iet mežā vismaz divatā un neuzvesties pārāk klusu. Cilvēka balss ir pirmais signāls, kas mudina dzīvniekus atstāt teritoriju. Ja gadās sastapties ar lāci, cenšoties nepievērst tā uzmanību, atmuguriski jāatkāpjas, līdz ķepainis aiziet savās gaitās.

Uz jautājumu, vai ir teritorijas, kuras kartē varētu iezīmēt kā zonas, kur iespēja satikt lāci ir īpaši lielas, zinātniece atbild: – *Tas būs grūti*. Dzīvnieks spēj dienā nostaigāt lielus attālumus. Tēviņi aktīvi klejo, meklējot jaunas teritorijas. Cita situācija ir, ja tiek konstatēta vairošanās, kā Viļķenes pusē, jo lācēnēm raksturīgi teritorijā apmesties uz pastāvīgu dzīvi.

Sagatavoja
Linda TAURĪŅA

Par projekta «Nacionālā bagātība – mežs» saturu atbild projekta īstenotājs SIA «Izdevniecība Auseklis».
Projekta Nr. 25-00-S0MF06-000012